

DIVERSITEIT LESPAKKET MIDDEN- EN BOVENBOUW PO

INTRODUCTIE LESPAKKET

Dit lespakket is ontwikkeld door kenniscentrum WAARD. Het doel is om bewustwording te creëren rondom het thema Diversiteit bij leerlingen uit de midden- en bovenbouw van het primair onderwijs. Sommige boeken zijn ook geschikt voor brugklasleerlingen in het voortgezet onderwijs.

Per boek is een werkblad ontwikkeld waar leerlingen zelfstandig aan kunnen werken, maar de onderwerpen lenen zich ook voor klassikaal bespreken. De werkbladen kunnen door de leerkracht gekopieerd worden. Hier is in de vormgeving rekening mee gehouden.

Extra lespakketten

Extra lespakketten zijn te bestellen bij WAARD – kenniscentrum voor inclusie via e-mail info@wijzijnwaard.nl of telefoon 050 205 33 23

INHOUDELIJK

Taaldomein: lezen, woordenschat, stellen, spellen

Vakgebied: burgerschap, maatschappij

Onderwerpen: cultuur, diversiteit, vriendschap, liefde, emoties, sociale wetenschap

WOORDENSCHAT

Debat – democratie – Minister-President – Tweede Kamer

Indianen – cultuur – godsdienst – vluchten/vluchteling

Adoptie – biologische ouders – erfenis – testament

Autisme – prikkels – verwerken

Homoseksueel – scheiden – minderwaardig – uit de kast komen

Doof zijn – naamgebaar – spraakafzien – articuleren

DNA- molecuul – continenten – Antarctica – rijkdom

ALLE BOEKEN

Overzicht van alle zeven boeken in het lespakket

MAMA IS MINISTER-PRESIDENT

In dit boek worden stereotyperende genderrollen omgedraaid. Zo wordt de moeder van de hoofdpersoon minister-president, iets wat in Nederland nog nooit is voorgekomen. En de vriendinnetjes van de hoofdpersoon houden van voetbal en zijn goed in gamen en hacken. Je krijgt een kijkje in het leven van de minister-president. Hierdoor leer je over de Nederlandse rechtsstaat en hoe democratie werkt. In het verhaal ontstaat een crisissituatie. De minister-president lost die op met rustig nadenken, samenwerken, empathie tonen en handelen naar emoties. Dat zijn karaktereigenschappen die men vaak aan vrouwen toeschrijft, maar meestal als negatief gezien worden.

EEN INDIAAN ALS JIJ EN IK

Dit boek gaat over een vriendschap tussen een Nederlands en een Syrisch kind dat met haar ouders gevlucht is. Ze zitten bij elkaar in de klas, spreken elkaars taal niet, maar toch begrijpen ze elkaar en raken ze bevriend, onafscheidelijk zelfs. Het Syrische meisje krijgt te maken met racisme. Buren hebben de ramen van haar huis ingegooid, omdat ze tegen vluchtelingen zijn.

DOLFJE ONTVOERD!

Dit boek gaat over kinderen die anders zijn dan de norm en daarom verstoten worden door hun ouders. De hoofdpersoon is verstoten door zijn biologische ouders en te vondeling gelegd door zijn biologische opa. Zijn adoptieouders houden van hem zoals hij is. In het verhaal wordt de hoofdpersoon ontvoerd door zijn biologische ouders. Zij willen hem terug om hem 'normaal' te maken, zodat ze een erfenis kunnen krijgen. Wat wij normaal en anders vinden, is maatschappelijk en sociaal bepaald. Dit kan door de tijd heen veranderen.

IK BEN AUTASTISCH!

In dit boek leer je over autisme. Wat is het precies? Hoe werkt autisme? Verschillende autistische personen geven je een kijkje in hun brein. Ze laten je zien hoe het is om autistisch te zijn. Veel dingen zullen voor lezers met autisme herkenbaar zijn. Lezers zonder autisme kunnen zich met behulp van dit boek hopelijk inleven in mensen met autisme.

EEN REGENBOOG IN MIJN KAST

Het boek volgt het leven van Jasper. Jasper is homoseksueel en durft hier nog niet voor uit te komen. Zijn ouders en oma weten het, maar zijn twee beste vrienden en de mensen op school weten van niks. Het boek geeft je een kijkje in Jasper zijn hoofd; je leest over wat er allemaal meespeelt in besluiten om uit de kast te komen.

HOOR JE MIJ?

In dit boek volg je Sterre en Freek. Sterre gaat van groep 8 naar de brugklas en haar leven verandert compleet. Het verhaal van Freek speelt zich af in het verleden, zo rond de jaren '50. Hij zit op een speciale school, een internaat voor dove kinderen. In *Hoor je mij?* leer je meer over doofheid, want Sterre en Freek zijn beiden doof. Hoe ervaren doven mensen de wereld? Is dat nu anders dan in de jaren '50?

ALS ER 100 MENSEN OP DE WERELD WAREN

In dit boek wordt de wereldbevolking van 8 miljard mensen teruggebracht naar een groep van 100 mensen. Door deze verhouding, kan er duidelijk uitgelegd worden hoe uiterlijke kenmerken en sociale verschillen in de wereld zijn verdeeld. Hierdoor kunnen lezers hun eigen stereotypes en normen uitdagen. Hoe normaal is het bijvoorbeeld dat mensen blond haar en blauwe ogen hebben in een wereld van 100 mensen?

MAMA IS MINISTER-PRESIDENT

Ody Neisingh & Marieke Visser
met illustraties van Nadia Meezen

DIT BOEK

Uitgegeven door Rose Stories, Amsterdam (2021)

Schoolverhaal/detectiveroman voor 7-11 jaar

Thema's: emancipatie, beroepen, actie & avontuur, politiek

Woordenschat: debat, democratie, demonstreren, koning, minister(-president),

politiek, ridderzaal, stembiljet, wetsvoorstel, tweede kamer, internet, hacken

Met een begrippenlijst van ProDemos achterin het boek

HET VERHAAL

VRAAG Adams moeder wordt minister-president. Wie kan allemaal minister-president van Nederland worden?

ANTWOORD Na de verkiezingen wordt bekeken welke partij de meeste stemmen heeft gekregen. Zij moeten samenwerken met andere partijen om een zogenoemde coalitie te vormen. De partij met de meeste stemmen mag dan kiezen wie de minister-president wordt. Dat kan iedereen uit de **coalitie** zijn.

Coalitie

Dit is een samenwerking tussen twee of meer partijen in de Tweede Kamer. Dit is nodig om een meerderheid te vormen.

VRAAG Wat gebeurt er tijdens de verkiezingen in Nederland?

ANTWOORD Elke 4 jaar zijn er in Nederland verkiezingen voor de Tweede Kamer. Iedere Nederlander boven de 18 jaar krijgt een paar weken daarvoor een stembiljet door de brievenbus, waarmee ze kunnen stemmen op iemand die namens hun in de Tweede Kamer komt. Om de ministers en de minister-president te controleren. De Tweede Kamer bestaat uit 150 mensen. Die kunnen de minister of minister-president ontslaan als zij écht niet tevreden zijn.

VRAAG Wie mogen er allemaal stemmen tijdens de verkiezingen?

ANTWOORD Iedereen die de Nederlandse nationaliteit heeft en 18 jaar of ouder is. Sommige mensen zijn geestelijk niet in staat om te stemmen. Een rechter kan dan bepalen dat zij niet kunnen stemmen.

VRAAG Wie heeft het internet gehackt? Waarom?

ANTWOORD Lara, het zusje van Kaat. Lara vond dat haar ouders geen aandacht voor haar hadden, maar alleen voor hun werk en mobiele telefoon. Door het internet te hacken konden de ouders van Lara niet meer op hun mobiele telefoon en moesten ze haar wel aandacht geven.

VRAAG Heb je zelf wel een iets gedaan wat niet mag?

Hoe reageerden je ouders daarop?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG De minister-president wordt niet boos op de boef die het internet heeft platgelegd, ze is zelfs blij met de boef. Waarom?

ANTWOORD Lara kan het terugdraaien en dat wil ze ook. Daarnaast vindt de minister-president het goed dat ze (?) nu weten dat hun systemen niet goed genoeg beveiligd zijn en kan Lara hen helpen deze beter te beveiligen. Ten slotte vond de minister-president dat Lara zich heeft ingezet iets te veranderen waar zij het niet mee eens was, namelijk dat haar ouders te veel op het internet zaten. Dit vindt de minister-president een vorm van **demonstreren**.

Demonstreren

Door te demonstreren laat je anderen weten wat jouw mening is. Dit kun je doen door bijvoorbeeld een spandoek te maken en de straat op te gaan.

VRAAG Waarom is het goed dat de minister-president niet boos werd op de boef?

ANTWOORD Als de minister-president boos was geworden, had Lara niet meer durven delen waarom ze het internet had gehackt. Dan kon het niet meer opgelost worden. Daarnaast is Lara nu niet meer verdrietig en zal ze het nooit meer doen. Ze gaat zelfs helpen om dit soort dingen in de toekomst te voorkomen.

ACTIVITEIT

VRAAG Hoe werkt de Nederlandse democratie? Teken op een vel A3-papier uit welke onderdelen de democratie bestaat. Wie is de baas in een democratie? Laat het zien in je tekening.

ANTWOORD Kinderen kunnen op het internet uitzoeken hoe de Nederlandse democratie in elkaar zit. Daarvoor kun je de website www.prodemos.nl raadplegen.

EEN INDIAAN ALS JIJ EN IK

Erna Sassen met illustraties van Martijn van der Linden

DIT BOEK

Uitgegeven door Leopold Amsterdam (2018)

Schoolverhaal voor 7-11 jaar

Thema's: emoties & gevoelens, mythen & religie, vriendschap, familie, cultuur

Woordenschat: Indianen, Maya's, cultuur, mythologie, onderwereld, inleiding,

godsdiens, Syrië, vluchten/vluchteling

Sommige begrippen worden in het boek uitgelegd in tekstwolken.

HET VERHAAL

VRAAG Boaz en Aïsha spreken niet dezelfde taal, maar ze worden wel bevriend.

Hoe worden Boaz en Aïsha vrienden?

ANTWOORD Omdat Aïsha de Nederlandse taal nog niet spreekt, tekent Boaz een uitnodiging om samen op bizonen te gaan jagen. Daarnaast laat Boaz haar plaatjes zien in plaats van woorden, waardoor hij erachter komt dat ze ook van **Indianen** houdt en zij dus dezelfde interesse hebben.

Indianen

Indianen is een benaming voor de oorspronkelijke, inheemse bevolking van Amerika. De mensen werden per ongeluk Indianen genoemd, omdat de Europeaan die als eerste naar Amerika voer, Christoffel Columbus (1451-1506) dacht dat hij Indië had bereikt.

VRAAG Wanneer is iemand een vluchteling?

ANTWOORD Iemand is een vluchteling wanneer die persoon zijn of haar geboorteland ontvlucht, omdat diegene bang is voor straf vanwege ras, godsdiens, politieke overtuiging of andere persoonlijke kenmerken. Sommige mensen vluchten omdat er in hun land oorlog is of door natuurrampen niet meer kunnen wonen waar ze wonen en dus moeten vluchten. Natuurrampen kunnen worden veroorzaakt door klimaatverandering.

VRAAG Iedereen kan vluchteling worden. Dat heeft te maken met je geboorteplaats en de omstandigheden daar. Je kan niet kiezen waar of wanneer je wordt geboren. Waarom moest Aïsha vluchten? Kun je nog meer voorbeelden geven van waarom mensen vluchten?

ANTWOORD Aïsha komt uit **Syrië**. Daar is veel oorlog. Zij is gevlucht met haar oma, moeder, vader en zus.

Andere redenen die mensen kunnen hebben om te vluchten zijn: hongersnood, politieke vervolging, klimaatverandering (bosbranden, overstromingen), armoede, dienstplicht.

VRAAG Ken jij een vluchteling? Vind je het spannend om contact te maken met een vluchteling? Waarom?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Hoe zou jij Aïsha helpen om wegwijs te worden in Nederland?

Denk aan helpen met de taal, het eten, de regels in Nederland, het verkeer...

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Wat vind je ervan dat de ramen van het huis van Aïsha zijn ingegooid?

Hoe zou jij je voelen als dit bij jou thuis gebeurde?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Boaz denkt dat Aïsha een Indiaan is, waardoor hij vrienden met haar wordt. Verandert hun vriendschap als Boaz erachter komt dat Aïsha geen Indiaan is? Hoe komt dit?

ANTWOORD Nee, de vriendschap van Boaz en Aïsha verandert niet als Boaz erachter komt dat Aïsha geen Indiaan is, omdat het Boaz niet uitmaakt dat ze geen Indiaan is. Hij vindt Aïsha gewoon leuk als persoon.

DOLFJE ONTVOERD!

Paul van Loon met illustraties van Hugo van Look

DIT BOEK

Uitgegeven door Leopold Amsterdam (2019) als 21e boek in deze serie Griezeverhaal voor 8-11 jaar

Thema's: actie & avontuur, vriendschap, familie, zelfvertrouwen & weerbaarheid

Woordenschat: adoptie, biologische ouders, emotioneel, erfenis, testament

HET VERHAAL

VRAAG Dolfje is geadopteerd. Wat betekent het als iemand geadopteerd is.

ANTWOORD Voor sommige kinderen is het niet mogelijk om op te groeien bij de biologische ouders. Dit kan verschillende oorzaken hebben. Deze kinderen kunnen dan worden geadopteerd door mensen die wel voor hen kunnen zorgen.

Weerwolf

Een weerwolf is een mythisch wezen dat bij volle maan van een mens in een weerwolf verandert. Een weerwolf bestaat dus niet echt.

VRAAG Waarom willen Dolfje's biologische ouders hem weer terug?

ANTWOORD In het **testament** van de biologische opa van Dolfje staat dat zijn biologische ouders meer dan 3 miljoen euro kunnen erven als ze Dolfje ontweerwolven. Zij houden dus meer van geld dan van Dolfje.

Testament

Een testament is een officieel document waarin iemand tijdens zijn leven vastlegt wat er na diens overlijden moet gebeuren met hun spullen of tijdens hun uitvaart.

VRAAG Dolfje is anders dan andere kinderen, maar hij vindt dit niet erg. Hij houdt ervan om een weerwolfje te zijn. Noem een manier waarop je anders kan zijn dan andere kinderen. Wat is er leuk aan anders zijn?

ANTWOORD Eigen invulling. Onderdeel van het antwoord kan zijn:

- Als iedereen op elkaar lijkt, wordt het saai.
- Je kunt iets leren van iemand die anders is dan jijzelf.
- Je kunt die kant van jezelf die 'anders is' benutten en zien als kracht.

MEER BOEKEN

Meer boeken over diversiteit en inclusie (om zelf te bestellen en te lezen)

RIDDER ROA EN DE GEVAARLIJKE DRAAK (8+) | Pim Lammers & Natascha Stenvert: Een spannende leesserie op AVI M5 over de stoere ridder Roa. Of is het prinses Roa? In dit moderne sprookje is niets wat het lijkt. In dit eerste deel gaat prinses Roa een andere prinses redden, want alle ridders zijn op. Zal er uiteindelijk wel iemand lang en gelukkig leven? In deze serie moderne sprookjes wordt op een originele manier met liefde en genderstereotypen omgegaan.

NIEMAND ZIET HET (9+) | Dolf Verroen & Charlotte Dematons
Bekroond met een Zilveren Griffel! 1947. Victor weet het al heel lang: hij houdt van jongens. Hij durft er met niemand over te praten. Niet met zijn vader en moeder, niet met meester Maas en helemaal niet met zijn klasgenoten. Totdat een meisje uit zijn klas verliefd op hem wordt...

LET GOED OP (9-12 JAAR) | Jason Reynolds
Dit verhaal begint net als alle goede verhalen: met een schoolbus die uit de lucht valt. Niet dat iemand dat ziet gebeuren, trouwens. Iedereen heeft het te druk met andere dingen. Met praten over snotjes, bijvoorbeeld. Met zakgeld stelen, skateboarden en dapper zijn. Met ingewikkelde high fives, niets liever willen dan ontsnappen uit een ingewikkeld leven, grappen maken en troost vinden. Maar vooral met naar huis lopen.

OPPASSEN (10+) | Selma Noort
Luca houdt van make-up en draagt vaak vrouwenkleding, daarom wordt hij vaak aangezien voor een meisje, maar dat kan hem niet schelen. Samen met zijn zusje Nina moeten ze een heel weekend lang oppassen op Sammie. Twee dagen en nachten van huis, er kan niet zoveel misgaan toch? Totdat Sammie ineens spoorloos verdwijnt...

DE NACHT VAN RONKE (10-12 JAAR) | Jef Aerts
Ronke is blind. Sterrenkunde is een van haar passies, maar eigenlijk is haar grootste liefde hardlopen. Het liefste zou ze dat in de open lucht doen, maar sinds ze op het strand een klein meisje omver liep en daarbij ernstig verwondde, trappelt ze letterlijk én figuurlijk ter plaatse. Ze maakt kennis met Nouri, die haar uitdaagt om weer buiten te oefenen, met hem als buddy. Op haar beurt probeert Ronke Nouri ertoe te bewegen zijn zieke grootvader te gaan bezoeken.

IK BEN AUTASTISCH!

Bianca Toeps en Esther Walraven
met illustraties van Roozeboos

DIT BOEK

Uitgegeven door Blossom Books, Utrecht (2021)

Non-fictie voor 8-12 jaar (voor autistische kinderen of kinderen met een autistisch familielid, vriend of kennis)

Thema's: emoties & gevoelens, zelfvertrouwen & weerbaarheid, autismspectrumstoornissen (DSM-5)

Woordenschat: autisme, prikkels en overprikkeld zijn, informatie verwerken

HET VERHAAL

VRAAG Wat betekent het om onzichtbaar anders te zijn? Hoe verschilt dit van zichtbaar anders zijn?

ANTWOORD Als je zichtbaar anders bent, dan kunnen anderen het aan de buitenkant van jouw lijf zien en vindt waarschijnlijk niemand het erg als je daardoor fouten maakt of anders handelt. Maar als je onzichtbaar anders bent, zit het 'anders zijn' in je hoofd of in je lijf en kunnen anderen dat niet zien. Dan kunnen ze er ook moeilijker rekening mee houden.

VRAAG Wat zijn zintuigen? Hoeveel zintuigen heeft een mens? Schrijf ze allemaal op of teken ze hieronder.

ANTWOORD Zintuigen zijn delen van het lichaam die bepaalde prikkels van buitenaf waarnemen. Je zintuigen zijn de ogen (zien), de oren (horen), de neus (ruiken), de huid (voelen) en de tong (proeven).

VRAAG Via je zintuigen krijg je prikkels binnen. Wat zijn prikkels en hoe ervaar jij die prikkels? Beschrijf je antwoord op de vraag of teken het hieronder.

ANTWOORD De informatie die je hersenen binnenkrijgen van binnen en buiten je lijf over alles wat je hoort, ziet, ruikt, proeft en voelt. Al die informatie bij elkaar noemen we 'prikkels'. Hoe iemand prikkels ervaart verschilt per persoon.

VRAAG Als je te veel prikkels in één keer binnenkrijgt kun je overprikkeld raken. Bij mensen met autisme gebeurt dit soms sneller dan bij mensen die geen autisme hebben. Ben je wel eens overprikkeld geweest? Hoe voelde dat voor jou? Je mag dit uitleggen in woorden of met een tekening.

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Leg in je eigen woorden uit wat *stimming* is.

Wat zijn jouw *stimming*-trekjes?

ANTWOORD *Stimming* is 'zelfstimulerend gedrag'. Het is gedrag dat bedoeld is om spanning kwijt te raken, bijvoorbeeld als je hoofd te vol is. Voorbeelden van *stimming* zijn duimen, wiebelen met de benen en klikken met de pen.

VRAAG Iemand met autisme kan het lastig vinden om bepaalde dingen te eten door de geur, smaak of textuur van voedsel. Welke 3 dingen kun jij absoluut niet eten? Leg per ding uit waarom.

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG In het boek worden heel veel voorbeelden gegeven van dingen waar autisten moeite mee hebben en wat ze minder goed kunnen, maar er zijn ook veel dingen waar autisten juist goed in zijn door hun autisme. Heb jij goed opgelet tijdens het lezen? Noem 3 voordelen uit het boek van dingen waar autisten juist beter in zijn dan mensen die geen autisme hebben.

ANTWOORD

- Oog voor detail: het kan iemand met autisme sneller opvallen als er iets in huis is veranderd of als er iets nieuws in de kast staat.
- Makkelijker structuren en systemen herkennen: iemand kan handig zijn met rekenen of wiskundige problemen oplossen, maar ook patronen herkennen.
- Mensen met autisme kunnen één interesse hebben en daar dan volledig in uitblinken.

ACTIVITEIT

VRAAG Het boek geeft heel veel tips voor niet-autistische mensen die met autistische mensen in aanraking komen. Denk bijvoorbeeld aan ouders of broers en zussen van autistische kinderen of leerkrachten, klasgenootjes, buurkindjes, noem het maar op. Welke tips vind jij het beste? Maak een lijst van 5 tips uit het boek. Versier de lijst zo mooi als je kan! Misschien kun je hem wel cadeau geven aan iemand die de tips goed kan gebruiken.

ANTWOORD Eigen invulling. Voorbeelden van tips:

- Praat duidelijk en zeg precies wat je bedoelt.
- Vraag altijd naar de beweegredenen van iemand met autisme en vraag hoe iemand iets heeft opgevat.
- Er zijn *brusjes* en *scursussen*, voor broertjes en zusjes van kinderen met autisme. Je leert wat autisme is en waarom je broer of zus soms niet reageert zoals jij verwacht, er rekening mee te houden en je eigen grenzen bewaken.
- Geef iemand de ruimte om de eigen grenzen aan te geven. Als een kind niet mee wil doen, geef daar dan de ruimte voor of biedt een passend alternatief.

EEN REGENBOOG IN MIJN KAST

Dolf Verroen met illustraties van Charlotte Dematons

DIT BOEK

Uitgegeven door Leopold Amsterdam (2024)

Jeugdroman voor 12-14 jaar

Thema's: emoties & gevoelens, familie, zelfvertrouwen & weerbaarheid, (homo)seksualiteit

Woordenschat: homoseksueel, scheiden, seks, minderwaardig, vrouwonvriendelijk, uit de kast komen

HET VERHAAL

VRAAG Wat is 'seksuele geaardheid'?

ANTWOORD Seksuele geaardheid gaat over tot wie iemand zich lichamelijk (seksueel) aangetrokken voelt. Seksuele aantrekking gaat over met wie je seks hebt of wil hebben. Er zijn verschillende seksuele oriëntaties. Denk bijvoorbeeld aan heteroseksueel, homoseksueel, lesbisch, biseksueel, of **aseksueel**. Je seksuele voorkeur kan in de loop der tijd veranderen.

Aseksueel

Iemand die aseksueel is voelt zich weinig of zelfs helemaal niet lichamelijk aangetrokken tot een andere persoon. Wel kan een aseksueel verliefd worden en romantische gevoelens ontwikkelen.

VRAAG Ken je zelf iemand die homoseksueel is?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG 'Uit de kast komen' betekent dat iemand openlijk uitkomt voor hun seksuele geaardheid of genderidentiteit. Jasper heeft heel veel moeite om uit de kast te komen. Waarom zou het zo moeilijk kunnen zijn voor mensen om uit de kast te komen?

ANTWOORD Eigen invulling. Mogelijke antwoorden: angst voor afwijzing, angst voor gevaar voor eigen leven, angst voor politieke vervolging, angst voor verstoting door de familie.

VRAAG Wat is het verschil tussen seksuele geaardheid en genderidentiteit? En wat betekent cisgender?

ANTWOORD Seksuele geaardheid is tot wie je je seksueel aangetrokken voelt. Genderidentiteit gaat over wie je bent en hoe je jezelf voelt. Dat kan vrouw, man, allebei of geen van beide zijn. Het kan gedurende je leven veranderen. De mensen die zich het geslacht voelen wat ze bij hun geboorte toegewezen hebben gekregen, worden 'cisgender' genoemd.

VRAAG Wat vind je van de hoofdpersoon van het boek?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Kun je je inleven in Jasper? Heb je begrip voor hem?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Wat vind je van de reactie van de vrienden van Jasper wanneer hij hen uiteindelijk vertelt dat hij homoseksueel is?

ANTWOORD Eigen invulling.

ACTIVITEIT

Maak een portret van jezelf waar je trots op bent. Je hoeft hiervoor geen kunstenaar te zijn. Het gaat erom dat je met het portret laat zien op welke delen van jezelf jij trots bent en op welke manier jij deze uit. Je kunt ook hobby's of interesses hebben die je erbij wilt afbeelden.

Bij klassikaal bespreken

Laat meerdere leerlingen een zelfportret maken en met elkaar bespreken wat belangrijk voor hen is.

HOOR JE MIJ?

Caja Cazemier en Martine Letterie
met illustraties van Saskia Halfmouw

DIT BOEK

Uitgegeven door Ploegsma, Amsterdam (2022)
Schoolverhaal voor 10-15 jaar (hoofdpersoon heeft brugklasleeftijd)
Thema's: emoties & gevoelens, familie, geschiedenis, zelfvertrouwen
& weerbaarheid, doofheid
Woordenschat: naamgebaar, spraakafzien, articuleren

HET VERHAAL

VRAAG Waarom wil Sterre graag dat haar familie **doof** is?

ANTWOORD Sterre wil graag dat haar familie doof is, zodat iedereen thuis gelijk is. Zij is de enige thuis die doof is en daardoor voelt zij zich een buitenbeentje.

Doof

Doofheid is niet of heel slecht kunnen horen. Sommige mensen hebben een gehoorapparaat die hen hierbij helpt.

VRAAG Wat is 'taal afzien'?

ANTWOORD 'Taal afzien' zoals het in het boek wordt genoemd, is ook wel bekend als spraakafzien of liplezen. Het betekent het aflezen van klanken van iemands mond gecombineerd met informatie uit non-verbale informatie zoals een gezichtsuitdrukking (mimiek) en/of lichaamstaal.

VRAAG Het boek benoemt verschillende overeenkomsten tussen Sterre en Freek die met hun doofheid te maken hebben. Noem nog 3 overeenkomsten tussen Sterre en Freek die niet direct met hun doofheid te maken hebben.

ANTWOORD Voorbeelden van overeenkomsten tussen Freek en Sterre zijn:

- Mensen in hun omgeving kenden hen, wisten dat ze doof waren en hielden hier rekening mee.
- Zowel Freek als Sterre komen in een nieuwe situatie terecht waarin ze door hun omgeving niet geaccepteerd worden zoals ze zijn.
- De zus van Freek en de broer van Sterre vinden allebei dat Freek en Sterre de aandacht van hun ouders opeisen, ook al zijn Freek en Sterre zich daar totaal niet bewust van of doen ze het niet expres.

VRAAG Freek groeit op in een andere tijd dan Sterre. Noem 3 verschillen die in het boek naar voren komen tussen hoe Freek opgroeide en hoe Sterre opgroeit.

ANTWOORD Voorbeelden van verschillen tussen Freek en Sterre zijn:

- Freek mocht geen gebarentaal gebruiken op de basisschool. Sterre mag dat wel, ze mag zelfs een doventolk in de klas hebben.
- In de tijd dat Freek opgroeide werden dove kinderen op school gescheiden van horende kinderen. Sterre en haar ouders mogen zelf kiezen of Sterre naar een 'gewone' school gaat en in de klas komt bij horende kinderen, of dat ze naar een school voor dove kinderen gaat.
- Freek mocht toen hij jong was niet deelnemen aan het verkeer, omdat hij doof is. Sterre kan ondanks haar doof zijn op de fiets naar school.
- Sterre heeft een CI, dat bestond nog niet in de tijd dat Freek jong was. Hierdoor kan Sterre wel bepaalde dingen horen. Freek kan dat niet.

VRAAG Noem 2 voordelen van doof zijn die in het boek worden genoemd.

ANTWOORD Voorbeelden van voordelen van doof zijn die in het boek worden genoemd zijn:

- Als het lawaai is kan Sterre door middel van gebarentaal alsnog makkelijk communiceren met haar familie en vrienden.
- Doordat veel dove mensen hun handen, lichaam en gezicht gebruiken om te praten, kunnen ze soms beter toneelspelen.
- Sterre kan haar CI afzetten waardoor ze compleet doof is. Hierdoor is het helemaal stil om haar heen en kan ze zich goed op toetsen concentreren, waardoor ze ook nog eens sneller klaar is dan de rest.

VRAAG Noem 2 nadelen van horend zijn die in het boek wordt genoemd.

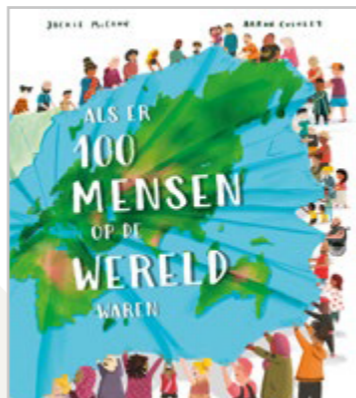
Kun je zelf nog een nadeel bedenken?

ANTWOORD Voorbeelden van nadelen van horend zijn die in het boek worden genoemd zijn:

- Horende mensen horen alles, dus ook vervelende geluiden zoals het dichtslaan van een deur of wanneer iemand zoals Freek heel hard een trap afrend.
- Horende mensen moeten zuinig zijn op hun gehoor. Ze moeten oppassen dat hun muziek niet te hard staat, of gehoorbescherming dragen als ze bijvoorbeeld naar een concert gaan.
- De meeste horende mensen communiceren alleen in gesproken taal. Andere horende mensen kunnen makkelijk een gesprek afluisteren. Sterre heeft hier geen last van, omdat ze weet dat er naast Emmelie niemand gebarentaal spreekt in haar klas, dus niemand begrijpt wat ze in gebarentaal zegt tegen haar tolk bijvoorbeeld.

ALS ER 100 MENSEN OP DE WERELD WAREN

Jackie McCann
met illustraties van Aaron Cushley

DIT BOEK

Uitgegeven door De Fontein Jeugd, Utrecht (2023)

Kinderboek voor 7-12 jaar

Thema's: sociale onderwerpen, sociale wetenschap, aardrijkskunde, diversiteit

Woordenschat: DNA, molecuul, amberkleur, continenten, Antarctica, rijkdom

HET VERHAAL

VRAAG Welke kleur haar en ogen heb je?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Hoeveel mensen in jouw klas hebben dezelfde haar- en oogkleur?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Uit welk land kom jij of komt jouw familie?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Wat is een continent?

In welk continent ligt het land waar jij vandaan komt?

ANTWOORD Een continent is een groot stuk land op aarde dat niet met andere landmassa's verbonden is. De continenten op aarde zijn Eurazië, Afrika, Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Antarctica en Australië.

VRAAG Welke talen spreken ze in dat land? Welke talen spreek jij?

ANTWOORD Eigen invulling.

VRAAG Wat voor soorten huizen ken je? In wat voor huis woon jij?

ANTWOORD Voorbeelden van soorten huizen die genoemd kunnen worden zijn een rijtjeshuis, een vrijstaand huis, een boerderij, een flat of appartement, een **tiny house** of juist een paleis.

Demonstreren

Een tiny house is een klein huis met een zo klein mogelijke ecologische voetafdruk. Dit houdt in dat zo'n klein huis heel weinig schadelijk stoffen produceert. Een tiny house is daarom beter voor de planeet dan een groot huis.

VRAAG Waarvoor gebruik jij water? Waar kun je water uit de kraan drinken?

ANTWOORD Kraanwater is niet overal in de wereld veilig om te drinken. In Nederland is al het kraanwater drinkbaar, zelfs het water waar we de wc mee doorspoelen! In andere Europese landen is het kraanwater vaak ook drinkbaar, maar kan het soms anders smaken doordat er "schoonmaakmiddelen" aan toegevoegd zijn. Deze zijn niet gevaarlijk voor je gezondheid. In sommige Europese landen is het kraanwater minder veilig, bijvoorbeeld in Griekenland of Servië. Het is dus belangrijk om voor je op reis gaat te checken of je kraanwater kan drinken.

VRAAG Wat vind jij van de verdeling van alle rijkdom in de wereld?

ANTWOORD Eigen invulling.

ACTIVITEIT

VRAAG Op de laatste pagina van het boek staat een aantal grote vragen. Een van de vragen gaat over voedselverspilling. Als we evenveel voedsel blijven weggooien als nu, moeten we in 2050 minstens 50% meer voedsel produceren. Hoe kunnen we die verspilling verminderen en het voedsel dat we hebben eerlijker met elkaar delen? Bedenk 3 manieren waarmee we voedselverspilling tegen kunnen gaan.

ANTWOORD Voorbeelden van manieren om voedselverspilling tegen te gaan:

- Zoveel mogelijk verse producten onverpakt verkopen. Een plastic verpakking zorgt er namelijk voor dat bijvoorbeeld groente of fruit sneller bederft, omdat het gaat broeien. Daarnaast wordt een hele verpakking weggegooid als er maar 1 rot stuk groente of fruit in de verpakking zit. Wanneer verse producten overpakt verkocht worden bederven ze minder snel, steken bedorven stuks elkaar minder snel aan en hoeft er niet een hele verpakking weggegooid te worden omdat er 1 stuk beschimmeld is.
- Wereldwijd wordt veel voedsel weggegooid, omdat het voedsel niet de juiste vorm of kleur heeft of omdat de verpakking beschadigd is. In plaats van dit voedsel weg te gooien, zou het een idee zijn om dit voedsel te doneren aan armere mensen of aan bedrijven die dit voedsel kunnen verwerken in ander voedsel. Denk bijvoorbeeld aan courgettesoep maken van courgettes met een minder mooie vorm.
- Kookles terugbrengen naar scholen. Welke ingrediënten passen goed bij elkaar? Hoe bewaar je voedsel zodat het zo lang mogelijk houdbaar blijft? Hoe bereid je voedsel op de juiste manier? Allerlei vragen die tijdens een kookles beantwoord kunnen worden. Op deze manier leren mensen meer over eten en het voorkomen van voedselverspilling.

WAARD – kenniscentrum voor inclusie

Oosterhamrikkade 66-23

9714 BG Groningen

T 050 205 33 23

E info@wijzijnwaard.nl

Dit lespakket

Tekst en eindredactie: Jasna Mujakovic en Caylee Kimkes

Vormgeving © Go Puck

Beeld © Shutterstock/Foxylmage

MAMA IS MINISTER-PRESIDENT

Ody Neisingh & Marieke Visser met
illustraties van Nadia Meezen

In dit boek worden stereotyperende genderrollen omgedraaid. Zo wordt de moeder van de hoofdpersoon minister-president, iets wat in Nederland nog nooit is voorgekomen. En de vriendinnetjes van de hoofdpersoon houden van voetbal en zijn goed in gamen en hacken. Je krijgt een kijkje in het leven van de minister-president. Hierdoor leer je over de Nederlandse rechtsstaat en hoe democratie werkt. In het verhaal ontstaat een crisissituatie. De minister-president lost die op met rustig nadenken, samenwerken, empathie tonen en handelen naar emoties. Dat zijn karaktereigenschappen die men vaak aan vrouwen toeschrijft, maar meestal als negatief gezien worden.

HET VERHAAL

Adams moeder wordt minister-president. Wie kan allemaal minister-president van Nederland worden?

.....

.....

Wat gebeurt er tijdens de verkiezingen in Nederland?

.....

.....

Wie mogen er allemaal stemmen tijdens de verkiezingen?

.....

.....

Wie heeft het internet gehackt? Waarom?

.....

.....

Heb je zelf wel eens iets gedaan wat niet mag? Ja Nee

Hoe reageerden je ouders daarop?

.....

De minister-president wordt niet boos op de boef die het internet heeft platgelegd. Ze is zelfs blij met de boef. Waarom?

.....

Waarom is het goed dat de minister-president niet boos wordt op de boef?

.....

JOUW MENING

Wat vond je van het boek *Mama is Minister-President*?

Leg uit waarom.

.....

TEKENEN!

Hoe werkt de Nederlandse democratie?

Teken op een vel A3-papier uit welke onderdelen een democratie bestaat.

Wie is de baas in een democratie?

Laat het zien in je tekening.

Mijn naam

EEN INDIAAN ALS JIJ EN IK

Erna Sassen met illustraties
van Martijn van der Linden

Dit boek gaat over een vriendschap tussen een Nederlands en een Syrisch kind dat met haar ouders gevlucht is. Ze zitten bij elkaar in de klas, spreken elkaars taal niet, maar toch begrijpen ze elkaar en raken ze bevriend, onafscheidelijk zelfs. Het Syrische meisje krijgt te maken met racisme. Buren hebben de ramen van haar huis ingegoooid, omdat ze tegen vluchtelingen zijn.

HET VERHAAL

Boaz en Aïsha spreken niet dezelfde taal, maar ze worden wel bevriend.
Hoe worden Boaz en Aïsha vrienden?

.....

.....

Wanneer is iemand een vluchteling?

.....

.....

Iedereen kan vluchteling worden. Dat heeft te maken met je geboorteplaats en de omstandigheden daar. Je kan niet kiezen waar of wanneer je wordt geboren. Waarom moest Aïsha vluchten? Kun je nog meer voorbeelden geven van waarom mensen vluchten?

.....

.....

Ken jij een vluchteling? Vind je het spannend om contact te maken met een vluchteling?
Waarom?

.....

.....

Hoe zou jij Aïsha helpen om wegwijs te worden in Nederland? Denk aan helpen met de taal, het eten, de regels in Nederland, het verkeer, noem het maar op!

.....

.....

Wat vind je ervan dat de ramen van het huis van Aïsha zijn ingegoooid?
Hoe zou jij je voelen als dit bij jou thuis gebeurde?

.....

.....

Boaz denkt dat Aïsha een Indiaan is, waardoor hij vrienden met haar wordt. Verandert hun vriendschap als Boaz erachter komt dat Aïsha geen Indiaan is? Hoe komt dit?

.....

.....

JOUW MENING

Wat vond je van het boek *Een Indiaan als Jij en Ik*?
Leg uit waarom.

.....

.....

.....

INPAKKEN!

Je maakt een verrassingscadeautje voor degene die het boek na jou gaat lezen.
Pak het boek voorzichtig in met pakpapier. Plak een briefje op de voorkant van het ingepakte boek. Schrijf hier 5 begrippen op die met het boek te maken hebben. Zet het boek ingepakt terug in de boekenkast.

Mijn naam

DOLFJE ONTVOERD!

Paul van Loon met illustraties van Hugo van Look

Dit boek gaat over kinderen die anders zijn dan de norm en daarom verstoten worden door hun ouders. De hoofdpersoon is verstoten door zijn biologische ouders en te vondeling gelegd door zijn biologische opa. Zijn adoptieouders houden van hem zoals hij is. In het verhaal wordt de hoofdpersoon ontvoerd door zijn biologische ouders. Zij willen hem terug om hem 'normaal' te maken, zodat ze een erfenis kunnen krijgen. Wat wij normaal en anders vinden, is maatschappelijk en sociaal bepaald. Dit kan door de tijd heen veranderen.

HET VERHAAL

Dolfje is geadopteerd. Leg uit wat het betekent als iemand geadopteerd is.

.....

.....

Waarom wilden Dolfje's biologische ouders hem niet houden?

.....

.....

Waarom willen Dolfje's biologische ouders hem weer terug?

.....

.....

Dolfje is anders dan andere kinderen, maar hij vindt dit niet erg. Hij houdt ervan om een weerwolfje te zijn. Noem een manier waarop je anders kan zijn dan andere kinderen. Wat is er leuk aan anders zijn?

.....

.....

.....

.....

JOUW MENING

Wat vond je van het boek *Dolfje ontvoerd!*?
Leg uit waarom.

.....

.....

.....

.....

INPAKKEN!

Je maakt een verrassingscadeautje voor degene die na jou *Dolfje ontvoerd!* gaat lezen.
Pak het boek voorzichtig in met inpakpapier zonder print. Versier het papier met tekeningen die bij het boek passen. Zet het boek ingepakt terug in de boekenkast.

Mijn naam

IK BEN AUTASTISCH!

Bianca Toeps en Esther Walraven
met illustraties van Roozeboos

In dit boek leer je over autisme. Wat is het precies? Hoe werkt autisme? Verschillende autistische personen geven je een kijkje in hun brein. Ze laten je zien hoe het is om autistisch te zijn. Veel dingen zullen voor lezers met autisme herkenbaar zijn. Lezers zonder autisme kunnen zich met behulp van dit boek hopelijk inleven in mensen met autisme.

HET VERHAAL

Wat betekent het om onzichtbaar anders te zijn?
Hoe verschilt dit van zichtbaar anders zijn?

.....

.....

Wat zijn zintuigen? Hoeveel zintuigen heeft een mens?
Schrijf ze allemaal op of teken ze hieronder.

.....

.....

.....

Als je te veel prikkels in één keer binnenkrijgt kun je overprikkeld raken. Bij mensen met autisme gebeurt dit soms sneller dan bij mensen die geen autisme hebben. Ben je zelf wel eens overprikkeld geweest? Hoe voelde dat voor jou? Als je nog nooit overprikkeld bent geweest, hoe denk je dat dat voelt? Je mag dit uitleggen in woorden of met een tekening.

.....

.....

Leg in je eigen woorden uit wat *stimming* is. Wat zijn jouw *stimming*-trekjes?

.....

.....

Iemand met autisme kan het lastig vinden om bepaalde dingen te eten door de geur, smaak of textuur van voedsel. Welke 3 dingen kun jij absoluut niet eten? Leg per ding uit waarom.

.....

.....

.....

In het boek worden heel veel voorbeelden gegeven van dingen waar autisten moeite mee hebben en wat ze minder goed kunnen, maar er zijn ook veel dingen waar autisten juist goed in zijn door hun autisme. Heb jij goed opgelet tijdens het lezen? Noem 5 voordelen uit het boek van dingen waar autisten juist beter in zijn dan mensen die geen autisme hebben.

.....

.....

.....

JOUW MENING

Wat vond je van het boek *Ik ben autistisch!*? Leg uit waarom. Stonden er dingen in dit boek die je nog niet wist? Wat heb je tijdens het lezen geleerd?

.....

.....

.....

TIPS

Het boek geeft heel veel tips voor niet-autistische mensen die met autistische mensen in aanraking komen. Denk bijvoorbeeld aan ouders of broers en zussen van autistische kinderen of leerkrachten, klasgenootjes, buurkindjes, noem het maar op. Welke tips vind jij het beste? Maak een lijst van 5 tips uit het boek. Versier de lijst zo mooi als je kan! Misschien kun je hem wel cadeau geven aan iemand die de tips goed kan gebruiken.

Mijn naam

EEN REGENBOOG IN MIJN KAST

Dolf Verroen met illustraties
van Charlotte Dematons

Het boek volgt het leven van Jasper. Jasper is homoseksueel en durft hier nog niet voor uit te komen. Zijn ouders en oma weten het, maar zijn twee beste vrienden en de mensen op school weten van niks. Het boek geeft je een kijkje in Jasper zijn hoofd; je leest over wat er allemaal meespeelt in besluiten om uit de kast te komen.

HET VERHAAL

Wat is 'seksuele geaardheid'?

.....

Ken je zelf iemand die homoseksueel is? Ja Nee

'Uit de kast komen' betekent dat iemand openlijk uitkomt voor de eigen seksuele geaardheid of genderidentiteit. Jasper heeft heel veel moeite om uit de kast te komen. Waarom zou het zo moeilijk kunnen zijn voor mensen om uit de kast te komen?

.....

Wat is het verschil tussen seksuele geaardheid en genderidentiteit?

.....

Wat vind je van de hoofdpersoon van het boek?

.....

Kun je je inleven in Jasper? Heb je begrip voor hem?

.....

Wat vind je van de reactie van de vrienden van Jasper wanneer hij hen uiteindelijk vertelt dat hij homoseksueel is?

.....

JOUW MENING

Wat vond je van het boek *Een regenboog in mijn kast*?
Leg uit waarom.

.....

.....

.....

Stonden er dingen in het boek *Een regenboog in mijn kast* die je nog niet wist?
Wat heb je tijdens het lezen geleerd?

.....

.....

PAINT YOUR IDENTITY

Maak een portret van jezelf waar je trots op bent. Je hoeft hiervoor geen kunstenaar te zijn. Het gaat erom dat je met het portret laat zien op welke delen van jezelf jij trots bent en op welke manier jij deze uit. Je kunt ook hobby's of interesses hebben die je erbij wilt afbeelden.

Bij klassikaal bespreken

Laat meerdere leerlingen een zelfportret maken en met elkaar bespreken wat belangrijk voor hen is.

Mijn naam

HOOR JE MIJ?

Caja Cazemier en Martine Letterie met
illustraties van Saskia Halfmouw

In dit boek volg je Sterre en Freek. Sterre gaat van groep 8 naar de brugklas en haar leven verandert compleet. Het verhaal van Freek speelt zich af in het verleden, zo rond de jaren '50. Hij zit op een speciale school, een internaat voor dove kinderen. In *Hoor je mij?* leer je meer over doofheid, want Sterre en Freek zijn beiden doof. Hoe ervaren doven mensen de wereld? Is dat nu anders dan in de jaren '50?

HET VERHAAL

Waarom wil Sterre graag dat haar familie doof is?

.....

Wat is 'taal afzien'?

.....

Het boek benoemt verschillende overeenkomsten tussen Sterre en Freek die met hun doofheid te maken hebben. Noem nog 3 overeenkomsten tussen Sterre en Freek die niet direct met hun doofheid te maken hebben.

.....

.....

Freek groeit op in een andere tijd dan Sterre. Noem 3 verschillen die in het boek naar voren komen tussen hoe Freek opgroeide en hoe Sterre opgroeit.

.....

.....

Noem 2 voordelen van doof zijn die in het boek worden genoemd.

.....

.....

Noem 1 nadeel van horend zijn die in het boek wordt genoemd.
Kun je zelf nog een nadeel bedenken?

.....

.....

JOUW MENING

Wat vond je van het boek *Hoor je mij??*?
Leg uit waarom.

.....

.....

.....

Stonden er dingen in het boek *Hoor je mij?* die je nog niet wist?
Wat heb je tijdens het lezen geleerd?

.....

.....

HET NAAMGEBAAAR

Dove mensen hebben een apart gebaar om hun naam aan te duiden: het naamgebaar. Een naamgebaar wordt vaak bedacht door een doof iemand en is op de volgende dingen gebaseerd: een hobby, uiterlijke kenmerken, beroep, betekenis van iemands naam, bijvoorbeeld Bloem. Meestal begint het naamgebaar met het gebaar voor de eerste letter van iemands naam. Een naamgebaar is dus iets speciaals wat echt bij iemand past. In het boek gaat Freek met zijn pleegzus Ellen mee naar een toneelschool waar iedereen zichzelf moet voorstellen zonder te spreken. Ze articuleren hun naam (zonder stem) en doen daarna een dier na wat bij hen past. Dit lijkt op het bedenken van een naamgebaar.

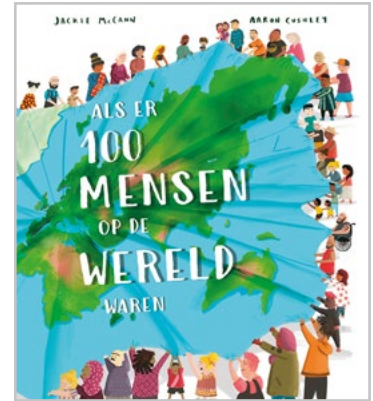
Maak een mindmap over jouw karaktereigenschappen, je hobby's, uiterlijke kenmerken en wat je naam kan betekenen. Bedenk met al deze informatie een eigen naamgebaar. Gebruik eventueel www.lerengebaren.nl voor inspiratie.

Mijn naam

ALS ER 100 MENSEN OP DE WERELD WAREN

Jackie McCann
met illustraties van Aaron Cushley

In dit boek wordt de wereldbevolking van 8 miljard mensen teruggebracht naar een groep van 100 mensen. Door deze verhouding, kan er duidelijk uitgelegd worden hoe uiterlijke kenmerken en sociale verschillen in de wereld zijn verdeeld. Hierdoor kunnen lezers hun eigen stereotypes en 'normalen' uitdagen. Hoe normaal is het bijvoorbeeld dat mensen blond haar en blauwe ogen hebben in een wereld van 100 mensen?

HET VERHAAL

Welke kleur haar en ogen heb je?

.....

Hoeveel mensen in jouw klas hebben dezelfde haar- en oogkleur? Hoeveel mensen in een wereld met 100 mensen hebben dezelfde haarkleur als jij?

.....

Uit welk land kom jij of komt jouw familie?

.....

Wat is een continent? In welk continent ligt het land waar jij vandaan komt?

.....

Welke taal spreken ze in dat land? Welke talen spreek jij?

.....

Wat voor soorten huizen ken je? In wat voor huis woon jij?

.....

Waarvoor gebruik jij water? Wanneer is water veilig om te drinken?

.....

Wat vind jij van de verdeling van alle rijkdom in de wereld?

.....
.....

JOUW MENING

Wat vond je van het boek *Als er 100 mensen op de wereld zijn*? Leg uit waarom.

.....
.....

Stonden er dingen in het boek *Als er 100 mensen op de wereld zijn* die je nog niet wist?
Wat heb je tijdens het lezen geleerd?

.....
.....

VOEDSELVERSPILLING

Op de laatste pagina van het boek staat een aantal grote vragen. Een van de vragen gaat over voedselverspilling. Als we evenveel voedsel blijven weggooien als nu, moeten we in 2050 minstens 50% meer voedsel produceren. Hoe kunnen we die verspilling verminderen en het voedsel dat we hebben eerlijker met elkaar delen? Bedenk 3 manieren waarmee we voedselverspilling tegen kunnen gaan.

.....
.....
.....

Mijn naam